new virus detection and removal program has been developed.; A new program for detection and removal of viruses has been developed.

Функцію ж *обставини мети*, на думку автора, найдоцільніше вивчати за допомогою аналітичних вправ, наприклад: допасуйте інфінітивні конструкції в ролі обставини мети, що подані в частині А, до речень, поданих в частині В, з метою утворення логічних висловлювань.

І, звичайно, для засвоєння будь-якого граматичного матеріалу незамінними є комунікативні вправи. Але за умов, що граматичні помилки реєструються (і викладачем, і студентами), виправляються, а правильний варіант закріплюється за допомогою виконання аналітичних, асоціативних, аудіо-візуальних вправ та вправ на переклад і утворення парадигматичних груп. Тобто найефективнішим на практичних заняттях є поєднання різних видів роботи, що ґрунтуються на лексичному матеріалі фахово-спрямованих текстів, з метою: 1) накопичення словникового запасу підмови комп'ютерних наук; 2) засвоєння граматики англійської мови; 3) отримання нової інформації в галузі спеціалізації та 4) розвитку навичок аналізу тексту і висловлення власної думки засобами англійської мови.

1. Barabash T.A. A Guide to Better Grammar. – Moscow, 1975. 2. Gordon E.M., Krylova I.P. A Grammar of Present-day Englis. – Moscow: Vysshaya Shkola, 1980. 3. Leech Geoffrey, Svartvik Jan. A Communicative Grammar of English. Longman Group Ltd. – Moscow: Prosvescheniye, 1975. 4. Quirk Randolph, Greembaum Sidney. A University Grammar of English. Longman. – Moscow: Vysshaya Shkola, 1982.

УДК 811. 124' 01' 367. 332

М.М. Кузик
Національний університет "Львівська політехніка"

ЗНАЧЕННЯ КОН'ЮНКТИВА У ГОЛОВНИХ І НЕЗАЛЕЖНИХ РЕЧЕННЯХ У РАННІЙ ЛАТИНІ (на основі творів Плавта і Теренція)

© *Кузик М.М., 2007*

Розглянуто питання об'єктивної та суб'єктивної модальності. На матеріалі комедій Плавта і Теренція, які належать до періоду ранньої латини, проаналізовано семантику умовного способу, вжитого у головних і незалежних реченнях. У роботі автор намагається пояснити частотність та рідкість вживання певних видів кон'юнктива.

Hier sind die Fragen der objektiven und subjektiven Modalität betrachtet. Der Autor analisiert die Komödien von Plaut und Terentius, die zur Periode des Frühlateins gehören. In diesem Artikel wird die Semantik von Konjunktiv in den Hauptsätzen geforscht. Der Autor versucht auch die Häufigkeit und Seltenheit des Gebrauches von entsprechendem Konjunktiv zu erklären.

Оскільки головною функцією мови є здійснення комунікації, природно припустити, що змістовний стрижень, який диктує вибір структури висловлювання, пов'язаний з відношенням до змісту висловлювання його автора-мовця, є мовна модальність. Саме модальність можна розглядати як змістовний вектор, який визначає побудову висловлювання.

Ми притримуємось погляду на модальність як на "функціонально-семантичну категорію, яка виражає різні види відношення висловлювання до дійсності, а також різні види суб'єктивної кваліфікації того, що повідомляється" [7, с. 303]. Модальність є мовною універсалією, вона належить до основних категорій мови. Термін "модальність" використовується для позначення

широкого кола явищ, неоднорідних за змістовним обсягом, граматичними властивостями і за ступенем оформлення на різних рівнях мовної структури. Питання про межі цієї категорії вирішуються різними дослідниками по-різному. До сфери модальності належать: "протиставлення висловлювань за характером їх комунікативної цілеспрямованості" (ствердження-питання-спонукання); протиставлення за ознакою "ствердження-заперечення"; градації значень в діапазоні " реальність – ірреальність"; різний ступінь впевненості мовця у достовірності думки, яка в нього формується про дійсність; різні видозміни зв'язку між підметом і присудком, виражені лексичними засобами ("хоче", "може", "слід", "потрібно") і інші" [7, с. 303].

Більшість дослідників диференціює категорію модальності, протиставляючи об'єктивну і суб'єктивну модальності. Основою розмежування цих аспектів модального значення стало виділення як основних засобів вираження модальності двох видів мовних одиниць – лексичних і граматичних. Об'єктивна модальність [7, с. 303] – обов'язкова ознака будь-якого висловлювання, одна з категорій, яка формує предикативну одиницю – речення. Вона виражає відношення того, що повідомляється, до дійсності в плані реальності (чи воно здійснюється у цей момент, чи вже здійснилося). Головним засобом оформлення модальності в цій функції є категорія дієслівного способу. Оскільки типовою функцією дієслова в реченні є вираження предиката, то модальні значення, які передаються способом дієслова, визначають також як модальність присудка, відокремлюючи їх від модальності висловлювання (оцінки висловлювання мовцем з точки зору достовірності).

А.М. Пєшковський, Ш. Баллі, А. Мейе, О. Єсперсен, А. Дармстетер, О.І. Богомолова, К.Г. Крушельницький та ін. визначають модальність як суб'єктивну, тобто як "відношення мовця до того, що повідомляється" [7, с. 304]. На відміну від об'єктивної модальності вона є факультативною ознакою висловлювання. Смислову основу суб'єктивної модальності утворює поняття оцінки в широкому значенні слова, включаючи не лише логічну (інтелектуальну, раціональну) кваліфікацію повідомлення, але і різні види емоційної (ірраціональної) реакції (спеціальний лексико-граматичний клас слів, модальні частки, вигуки, певний порядок слів тощо). В категорії суб'єктивної модальності мова фіксує одну з ключових якостей людської психіки: здатність протиставляти "я" і "не - я". На нашу думку, таке трактування модальності є правильнішим, адже воно аж ніяк не заперечує визначення модальності як "відношення висловлювання до дійсності". Останнє є одним із компонентів модальності як "відношення мовця до висловлювання", оскільки, коли мовець виражає своє відношення до повідомлення, то обов'язково, так чи інакше, співвідносить це висловлювання з дійсністю.

Аналізуючи семантику умовного способу, вжитого у головних та незалежних реченнях в комедіях Плавта і Теренція, можна виділити дві зони його застосування:

1) умовний спосіб, який використовується для вираження волі чи бажання;
2) умовний спосіб, який використовується для позначення дії подуманої чи уявленої.

До першої групи належать такі види умовного способу:

1. coniunctivus adhortativus (спонукальний кон'юнктив);
2. coniunctivus dubitativus (кон'юнктив сумніву);
3. coniunctivus optativus (кон'юнктив бажання);
4. coniunctivus imperativus / prohibitivus (наказовий кон'юнктив / кон'юнктив заборони);
5. coniunctivus concessivus (допустовий кон'юнктив).

До другої групи належить coniunctivus potentialis (кон'юнктив можливості).

Переважно основною функцією латинського кон'юнктива в незалежному вживанні вважається передача волевиявлення [6; 4; 1]. І дійсно, ця функція об'єднує більшість конкретних значень латинського кон'юнктива. В стороні залишається лише значення coniunctivus potentialis, – який вживається для позначення припущення.

Але оскільки бажання людини завжди спрямоване на уявну або подуману дію, а не на факт, то coniunctivus potentialis містить у собі і значення кон'юнктива для позначення волі чи бажання. Отже, усі типи значень кон'юнктива слугують для передачі "можливого світу", тобто відносяться не до області знань, а до області гадки [3, с. 11].

Значення coniunctivus potentialis визнають первинним (в синхронному плані) для латинського кон'юнктива. Причиною цього є його незалежність від контексту. Це значення виділяється в оповідних реченнях на фоні нейтральної розповіді.

Умовний спосіб у такому випадку виражає можливу дію або скромне твердження про майбутнє (на відміну від майбутнього часу coniunctivus potentialis виражає думку мовця менш категорично). Так і в українській мові, замість майбутнього часу вживається умовний спосіб, для пом'якшення твердження: "я сказав би = я скажу".

Nec me miserior femina est neque ulla videatur
magis (Pl. Amph. 1060) – Напевно нема нещаснішої
за мене жінки на світі.
Rogas me (Ter. Ad. 82) – Запитав би мене.

Отже, роль coniunctivus potentialis полягає в позначенні області "можливих світів", протиставляючи її об'єктивній дійсності [2, с. 11].

Розглянемо тепер різноманітні функції кон'юнктива, що об'єднуються загальним значенням "волевиявлення". Насамперед – це функції coniunctivus adhortativus, coniunctivus imperativus, coniunctivus prohibitivus, coniunctivus optativus. Неважко зауважити, що усі перераховані значення містять у собі один загальний смисловий елемент, що об'єднує їх із значенням coniunctivus potentialis: вони позначають ситуації, які уявляються мовцем.

Значення coniunctivus adhortativus відмічається переважно в дієсловах у формі 1-ї особи множини і лише в praesens coniunctivi.

Але оскільки coniunctivus adhortativus виражає запрошення до дії, звернене до осіб, що оточують мовця, включаючи і його самого, і навіть лише до самого себе, то може вживатися не лише в 1-й особі множини, але і в 1-й особі однини:

Eamus: namque hic properat in Cyprum (Ter. Ad. 278.) –
Ідемо: адже він поспішає на Кіпр.
Eamus intro, ut prandeamus (Pl. Men. 346.) –
Ходімо всередину, побенкетуємо.

Для того, щоб вказати на дію, яка повинна або не повинна бути виконана в майбутньому або в минулому, вживаються всі часи кон'юнктива. Такий кон'юнктив отримав назву coniunctivus imperativus та coniunctivus prohibitivus.

Р. Метнер об'єднує три види кон'юнктива в одну групу (prohibitivus, iussivus/imperativus і optativus): "ці три види не відрізняються один від другого, тому що між бажанням і наказом не існує чіткого розмежування" [5, с. 136].

Розглянемо кожний з цих видів кон'юнктива окремо. Coniunctivus imperativus (iussivus) або наказовий кон'юнктив виражає наказ, вимогу або категоричне прохання і вказує на дію, яка повинна бути виконана в майбутньому. За смислом цей кон'юнктив дуже близький до позитивної форми наказового способу.

Hoc qui nequit, fateatur nescire imperare liberis (Ter. Ad. 76.) –
А хто того не може, нехай зізнається, що зовсім не вміє керувати дітьми.
Dictum facessas: datum edis; caveas malo, molestus ne sis: non
tuo hoc fiet modo (Pl. Men. 247.) –
Виконуй, що сказано: їж що дають; остерігайся зла, не будь
битим: бо не по-твоєму піде.

Кон'юнктив заборони (coniunctivus prohibitivus) виражає заперечення і вживається замість заперечної форми імператива (тобто замість noli з інфінітивом). Coniunctivus prohibitivus завжди виступає в негативних вимогах або настановах, тобто в запереченнях, що відносяться до теперішнього або майбутнього (близького чи більш віддаленого) часу. Такий кон'юнктив переважно звернений до визначеної особи, але інколи зустрічається в настановах, скерованих до будь-якої людини:

Proin tu ne quo abeas longius ab aedibus (Pl. Men. 324.) –

Не відходь далеко від дому.

Ne abs te hanc segreges neu deseras! (Ter. Andr. 291.) –

Не кинь, не покидай її!

Отож, формальні обмеження (у виборі форми дієслова) тут не випадкові. У них відображаються ситуації, де виявляються відповідні значення кон'юнктива. Форма вираження бажання залежить від конкретного характеру відношень між учасниками розмови, а також від намірів мовця брати чи не брати участь у дії: це – запрошення до спільної дії (coniunctivus adhortativus), спонукання співрозмовника до дії (coniunctivus imperativus) або, навпаки, рекомендація не робити це (coniunctivus prohibitivus).

Наступний вид кон'юнктива, який вживається для того, щоб виразити бажання, щоб щось трапилось чи не трапилось в теперішньому, минулому чи майбутньому часі, отримав назву coniunctivus optativus.

Бажання, яке стосується моменту мовлення чи минулого часу, завжди є нездійсненним. У ньому виражається лише жаль через те, що в цю хвилину, чи в згаданому минулому часі справи ішли не так, як бажалось. Так, коли ми говоримо: "о, якщо б він в дану хвилину (чи вчора) був тут", то цим ми виявляємо наше жалкування, що насправді його нема у цю хвилину тут (чи не було вчора).

Sic siet modo ut nunc est, quaeso (Ter. Ad. 398.) –

Нехай він буде такий, як я!

Utinam esset mi aliquid hic, quo nunc me

praecipitem darem (Ter. Andr. 606.) –

Відчути б під ногами провалля і кинутись туди!

Coniunctivus dubitativus виражає сумнів, вагання, непевність, як правило, у питальній формі. Ставиться в питаннях, що виражають роздуми, а також, коли мовець запитує себе чи інших про те, що йому чи їм потрібно робити.

Quod tristis ego sim? (Ter. Ad. 83.) – Чого ж я сумний?

Vir ego tuus sim? (Pl. Amph. 813.) – Я є твій чоловік?

Quid facerem? (Ter. Eun. 831) – Що ж мені було робити?

Як варіанти вираження волевиявлення мовця в граматиках розглядаються також функції coniunctivus irrealis і coniunctivus concessivus.

Припускається, що coniunctivus irrealis має два різні значення – нереалізованої можливості і втраченої можливості, тобто такий кон'юнктив вживається для вираження нереальної дії.

Sublimen medium ariperem et capite pronum in terra

statuerem, ut cerebro dispergat viam (Ter. Ad. 315 – 316.) –

На частини би розірвав намовника, схопив би ось так

упоперек і головою об землю, щоб мізки забризкали дорогу!

Термін coniunctivus concessivus використовується для позначення функції кон'юнктива, за допомогою якої мовець посилається на існуючу думку про предмет чи подію. Coniunctivus concessivus – це допустовий кон'юнктив, який виражає припущення і вживається тоді, коли мовець хоче визнати думку, хоч не визнає її як дійсний факт. І тому дуже правильним є визначення coniunctivus concessivus, яке йому дав Ф. Шутц: "Coniunctivus concessivus є нічим іншим, як coniunctivus potentialis, лише за допомогою coniunctivus potentialis я приймаю щось як можливе, в той час, як за допомогою coniunctivus concessivus приймаю щось як можливе, хоч сам у це майже зовсім не вірю" [5, с. 143].

Sit hoc verum (Pl. Pseud. 1145) – Допустимо, (що) це правильно.

Отож, вживання латинського кон'юнктива в різних функціях зумовлено смисловим і граматичним контекстом.

Первинна функція кон'юнктива – позначення уявного стану речей: coniunctivus dubitativus, coniunctivus potentialis, coniunctivus irrealis.

Інші функції латинського кон'юнктива – вторинні.

Проведене дослідження творів Плавта і Теренція показало, що комедіографи дуже часто вживали кон'юнктив в головних і незалежних реченнях. Згідно з нашими обчисленнями найуживанішими є такі види кон'юнктива, як coniunctivus optativus (30 %), coniunctivus dubitativus (30 %), coniunctivus adhortativus (8 %) і coniunctivus imperativus (12 %). Coniunctivus potentialis, irrealis, prohibitivus зустрічаються значно рідше (відповідно: 6, 5, 7 %). А випадки вживання coniunctivus concessivus – взагалі поодинокі (2 %).

Досить вагомим для створення такої картини вживання кон'юнктива у головних і незалежних реченнях є характер досліджуваних творів. Адже перед нами драматичні твори комедійного характеру, які переважно будуються на основі діалогів між двома дійовими особами. Переважно відбувається діалог між господарем і його рабом або батьком і сином – цим фактом можна пояснити високу частотність вживання наказового кон'юнктива і кон'юнктива сумніву. Доволі часто ми зустрічаємо в комедіях заклики до богів, прокляття і побажання – тому частотність вживання coniunctivus optativus є такою високою. Комунікативним характером мови комедій можна також пояснити часте вживання спонукального кон'юнктива. Непопулярність таких видів кон'юнктива, як coniunctivus irrealis і concessivus можливо можна пояснити комедійним характером творів. На нашу думку, такі форми найчастіше можна зустріти в трагедіях.

1. Соболевский С.И. Грамматика латинского языка. Часть первая. – М.,1950. 2. Таривердиева М.А. От латинской грамматики к латинским текстам (Латинское предложение: форма и смысл). – М., 1997. 3. Таривердиева М.А. Теоретическая грамматика латинского языка. Синтаксис. – М., 1988. 4. Leumann M., Hofmann J. Lateinische Grammatik. – Munchen, 1928. 5. Methner R. Untersuchungen zur lateinischen Tempus und Moduslehre, mit besonderer Berücksichtigung des Unterrichtes. – Berlin, 1901. 6. Wackernagel J. Vorlesungen über Syntax. / 2 Aufl. – Basel, 1926. 7. Лингвистический энциклопедический словарь: Модальность. – М., 1990.

УДК [811.111.′37′38]″19″

М.І. Кузнєцов
Київський відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна"

КОМУНІКАТИВНО-ТЕМАТИЧНІ СИТУАЦІЇ ДИСКУРСУ ТА АНАЛІЗ ЙОГО СКЛАДОВИХ

© Кузнєцов М.І., 2007

Розглядається тематичне, комунікативно-прагматичне функціонування та структурна організація дискурсу новели. Термін "дискурсема" подається як інтегральний компонент дискурсу і оператор у процесі його аналізу

The article deals with the thematic, communicative-pragmatic functioning and structural organization of discourses in the short story. The term "discourseme" is introduced as an integral component element of the discourse and operator in the procedure of its analysis.

Проблеми лінгвістики тексту як дискурсу залишаються в центрі уваги науковців, тому що багато специфічних особливостей їхньої мовної організації ще недостатньо вивчені.

Ця робота розглядає лексико-стилістичний та структурний аналіз дискурсу і метод визначення його елементів в художньому тексті. Ми розглядаємо "текст" як абстрактне лінгвістичне утворення на рівні мови, а дискурс – як різновид його мовленнєвої реалізації. У тексті,